

Часопис «Краєзнавство» у розбудові історичного краєзнавства в Україні: до 20-ї річниці діяльності (1993-2013 рр.)

Досліджено передісторію відновлення часопису «Краєзнавство», проаналізовано його структуру, редакційний та авторський склад, з'ясована пріоритетна проблематика, проведені кількісні підрахунки щодо функціонування журналу.

Ключові слова: часопис «Краєзнавство», Національна спілка краєзнавців України, Всеукраїнська спілка краєзнавців, краєзнавча діяльність, охорона пам'яток історії та культури, регіональна історія.

Здобуття Україною державної незалежності, активізація національної свідомості, культурне піднесення народу сприяють зростанню інтересів суспільства до власної історії, її глибинного пізнання, а відтак збереження культурних цінностей, народних традицій та надбань попередніх поколінь.

Перебіг сучасних подій свідчить, що багата історична спадщина, яка перейшла до нас від дідів та прадідів бездумно знищується, руйнуються архітектурні пам'ятки, зникають писемні джерела, що складають безцінну скарбницю української культури. Їх збереження, дослідження та актуалізація є одним з пріоритетних завдань історичної науки.

Почесну і відповідальну місію у цій нелегкій, але благородній справі виконує сучасний часопис «Краєзнавство» – періодичний орган Національної спілки краєзнавців України, яка виступає флагоманом, організатором та координатором краєзнавчого руху в державі і сприяє збереженню національної культурної спадщини та духовному відродженню нації.

Передісторія заснування часопису, мета та організаційні засади його відродження

Кінець XIX – перші десятиліття XX ст. ознаменувалися появою низки профільних галузевих об'єднань, діяльність яких була спрямована на опікування культурним надбанням рідного краю, охороною і збереженням архітектурних споруд, пам'ятних місць, пов'язаних із історичними подіями, які суттєво вплинули на перебіг суспільно-політичної та культурної ситуації в країні. Ідея створення інституції, яка б вивчала місцеву історію, займалася дослідженням та збереженням культурно-історичних пам'яток постала на порядок денний у 1820-1840-х роках. Український краєзнавець О. Уривалкін стримано характеризує цей період як «пожвавлення історико-краєзнавчих досліджень в Україні» [1, с.30]. Їх активізація припадає на 1843 р., коли була створена Тимчасова

комісія для розгляду давніх актів (Археографічна комісія), яка стала першою науковою установою в Російській імперії і яка своєю діяльністю інституціоналізувала історичне краєзнавство. Доробок вчених – членів Археографічної комісії заклав міцний фундамент подальшим краєзнавчим дослідженням. Становлення українського краєзнавства, вироблення теоретичних та методологічних засад і принципів його розвитку розпочалося в 1917 р. зі створенням Центрального комітету охорони пам'яток старовини і мистецтв під головуванням М. Грушевського [2, с.9]. Це ознаменувало початок формування історичного краєзнавства як наукового знання. Пізніше, у першій половині 1920 р. Академія наук взяла на себе координацію краєзнавчою роботою в республіці. У її Статуті (1918 р.) зазначалося, що «Академія наук у м. Київ як найвища українська наукова установа ставить собі на меті, окрім загальних наукових завдань, виучувати сучасне й минуле України – української землі та народу» [1, с.37-38]. Завершальним етапом інституціоналізації краєзнавства стало заснування Українського комітету краєзнавства (УКК) та його друкованого органу – журналу «Краєзнавство» (м. Харків, 1927-1930 рр.). Видавнича діяльність Комітету заклала основи для подальшого розвитку краєзнавчої періодики, вивчення регіональної історії, пам'яткоохоронної діяльності, пробудила свідомий інтерес до історії минулого. Проте через складну політичну ситуацію в Україні, репресії щодо багатьох вчених-гуманітаріїв, у тому числі і провідних краєзнавців, та слабка матеріальна база змусили редколегію припинити видання часопису.

Для розуміння місця і ролі сучасного фахового краєзнавчого видання необхідно поринути в атмосферу наукового і громадського життя в Україні другої половини 1920-х рр., часів проведення першого в УРСР Всеукраїнського з'їзду з вивчення продуктивних сил і народного господарства (м. Київ, грудень 1924 – січень 1925 р.) та Всеук-

раїнської конференції з краєзнавства (м. Харків, травень 1925 р.) [3, с.12], результатом якої стало створення 31 травня 1925 р. Українського Комітету краєзнавства при Головнауці [4, с.18]. Згідно з задумом ініціаторів заснування Комітету, на нього покладалося завдання координації роботи всіх краєзнавчих осередків, здійснення зв'язку між краєзнавчими організаціями та краєзнавцями-аматорами та надання методичної допомоги в роботі місцевих краєзнавчих центрів [5, с.17]. Практика покликала до життя і створення власного друкованого періодичного органу. У статті тодішнього заступника голови УКК М. Криворотченка містився заклик, у якому першим кроком до вирішення проблем краєзнавства та всього краєзнавчого руху мусить стати періодичне видання Комітету [6, с.2-5]. Воно б, на думку дослідника Ю. Данилюка, «дало змогу реально об'єднувати краєзнавчу думку, ставити перед краєзнавцями актуальні проблеми, висунуті сучасним життям, разом із тим журнал мусить стати осередком, де як у фокусі збиратимуться відомості про всю краєзнавчу роботу в Україні» [7, с.3-4]. Слід зауважити, що партійне керівництво мало своє бачення розвитку краєзнавства; більш за все їх турбувала можливість підпорядкування краєзнавчого руху політико-ідеологічним засадам радянської влади, яка, з одного боку намагалася утвердитися в очах інтелігенції сповідувачем принципів розвитку національно-культурного життя в Україні, а з іншого – брала під свій контроль діяльність цієї самої інтелігенції, яка формувала суспільно-політичну думку. Відтак, з другої половини 1920-х рр. підтримка надається тим краєзнавчим осередкам, які відмовляються від дослідження проблем національної історії та культури, а базуються виключно на вивченні «виробничого принципу» [4, с.25]. На засіданні УКК 8 січня 1927 р. було розглянуто питання про видання журналу «Краєзнавство» і ухвалено його перший випуск (2 друк. арк.) з тиражем у 2000 примірників [9, с.12].

У першому номері журналу за 1927 р. редколегія визначила свої завдання: «Об'єднати всі краєзнавчі сили, підвести їх роботу під наукову основу, поставити перед краєзнавцями актуальні проблеми, висунуті життям» [10, с.1]. Часопис виходив друком протягом 4-х років (1927-1930) і став головним інформаційним джерелом

Редакція друкованого органу Українського комітету краєзнавства спочатку розміщувалася за адресою: м. Харків, пров. Шпитальний (нині – вул. Трінклера), 8 (сьогодні тут знаходиться Музей природи ХНУ ім. В.Н. Каразіна)

про основні тенденції розвитку українського краєзнавства наприкінці 1920-х рр. Планувалося, що він буде друкуватися щомісяця, крім липня та серпня, всього на рік мало виходити 10 чисел [3, с.16]. Щодо проблематики журналу «Краєзнавство», то як зазначає історик Валентина Бездрабко, на його шпальтах висвітлювалися проблеми теоретичних засад краєзнавства та методики краєзнавчих досліджень; публікувалися матеріали, які ілюстрували вивчення регіонів; подавалися бібліографічні списки; записи подій і фактів, пов'язаних із життям краєзнавчих організацій. Журнал був україномовним виданням. За період з 1927 по 1930 рр. на його сторінках виступило 62 особи, яким належало 127 публікацій [11, с.15]. Основні тематичні розділи журналу «Загальний», «Методика краєзнавчої роботи», «Шкільне краєзнавство» висвітлювали коло проблем, що стосувалися засадничих принципів розвитку краєзнавства, методики та результатів краєзнавчої роботи в освітніх закладах. Інші рубрики «Наш край», «Життя краєзнавчих організацій», «Бібліографія», «Керуючі матеріали» взяли на себе функції інформативного спрямування [12, с.24].

Протягом усього часу існування журнал «Краєзнавство» був центром обговорення проблем краєзнавчої термінології, рівня її розроблення та вирішення нагальних завдань для упорядкування понятійного апарату. На шпальтах часопису друкувались розпорядження, програми УКК, літературні новини, інформація про краєзнавчі з'їзди, конференції, семінари.

Комітет постійно контактував та співпрацював з окрбюро та музеями, підтримував стосунки з учителями шкіл та викладачами педагогічних технікумів [13, с.83]. Задум редакції

КРАЄЗНАВСТВО

№ 1

УКРАЇНСЬКИЙ КОМІТЕТ КРАЄЗНАВСТВА
ХАРКІВ, 1927

полягав, на думку В. Бездрабко, у перетворенні журналу «на місце зустрічі теорії і практики краєзнавства» [14, с.77].

Поступово, завдяки наполегливій співпраці редколегії з колективом авторів часопису, краєзнавство утверджувалося і як науковий напрям, і як громадський рух, головною ознакою якого стала масовість. Наявність фактору масовості, на думку Ярослави Верменич, було пов'язано зі зниженням рівня науковості видань з історії окремих місцевостей. Дослідниця зазначає, що у такий спосіб радянське керівництво намагалося компенсувати слабку методологічну базу краєзнавчої роботи, акцентувати увагу на її масовості [15, с.150].

З 1928 року редколегія журналу перебувала у м. Харкові, будинку по вул. Карла Лібкнехта (нині – Сумська), 33.

Недостатнім був і вплив Комітету на пам'яткоохоронне та музейне будівництво, не виправдала себе ідея перетворення сільбудів і хат-читалень в осередки краєзнавчої діяльності. І хоча у роки політики українізації відчутно поживався краєзнавчий рух, проте розгортання політичних репресій, які не оминули і краєзнавчу науку, позначились і на роботі редакції часопису. Звинувачення провідних краєзнавців в українському націоналізмі, припинення здобутків краєзнавчої діяльності, контроль з боку провладних чиновників та засилля компартійної ідеології привели до припинення видання у 1930 році та існування УКК у 1932 р., а згодом і згасання краєзнавства.

На довгі роки українське краєзнавство стає залежним від пануючої ідеології, воно обмежується описом історії підприємств, їхніми здобутками та успіхами, стає засобом ідеологічного впливу. Зміни відбулися з початком Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років. З метою підняти бойовий дух воїнів Червоної Армії радянське керівництво було змушене знайти спільну ідею задля згуртування сил народу для боротьби з ворогом. У цей час відроджуються місцеві краєзнавчі осередки [16, с.32], дослідники «малої історії» проводять власні розвідки у пошуках джерел героїзму ра-

дянських воїнів [17, с.81]. У 1943-1944 рр. було прийнято низку постанов, спрямованих на відродження краєзнавства, зокрема відновлення роботи краєзнавчих гуртків, відкриття нових музеїв, взяття під охорону всіх військових кладовищ, братських могил та місць поховання невідомого солдата, встановлення пам'ятників із зазначенням прізвищ та військових звань загиблих [18, с.95].

Якісно новий етап у розвитку краєзнавства, його наукових, громадських і шкільних форм пов'язаний із підготовкою у 1960-1970-х рр. багатотомної «Історії міст і сіл Української РСР». Саме завдяки спільній праці науковців, працівників культури, вчителів, краєзнавців-аматорів (усього

понад 100 тисяч дослідників рідного краю) було підготовлено і видано під керівництвом П. Тронька 26 томів фундаментальної унікальної праці.

У 1966 р. була створена організація, яка стала провідником пам'яткоохоронної діяльності в Україні на багато років. Датою її заснування слід вважати 20-21 грудня 1966 р., коли в Києві відбувся Установчий з'їзд Товариства охорони пам'ятників. Результатом його проведення стало заснування громадської організації, що отримала назву Українське товариство охорони пам'яток історії та культури (УТОПІК). Головою правління було обрано К. Дубину, а через кілька місяців цю посаду обійняв П. Тронько [19, с.113]. Таким чином, з ім'ям академіка Петра Тимофійовича Тронька в Україні пов'язаний увесь процес становлення та розвитку як пам'яткоохоронної діяльності, так і краєзнавчого руху загалом. З 1970-х рр. починає відновлюватися система державних пам'яткоохоронних організацій, однак сфера їхніх досліджень зводилася виключно до вивчення пам'яток соціалістичної доби, революційної та трудової слави радянського народу, пов'язаних з героїкою так званої «Великої Жовтневої соціалістичної революції» та Великої Вітчизняної війни, соціалістичного та комуністичного

будівництва. Переломним етапом у краєзнавчій діяльності стало прийняття закону «Про охорону та використання пам'яток історії та культури» (1976 р.). Проте, на фоні позитивних зрушень у цій справі, стали очевидні прорахунки в організації пам'ятоохоронної роботи. Ці недоліки були пов'язані, на думку Сергія Кота, з новою хвилею ідеологічного диктату та «селекційного відбору пам'яток» [20, с.52].

Протягом 1970-х – початку 1980-х рр. у суспільстві зростає усвідомлення необхідності збереження національної культурної спадщини, що сприяє розвитку гуманізму, моральності, розумінню національної культури як частини світового культурного процесу.

Сучасні історики вважають, що діяльність УТОПК не можна оцінювати однозначно. На різних етапах свого розвитку вона мала як позитивні, так і негативні наслідки. Сергій Кот вважає, що однією з негативних тенденцій була відсутність реальних механізмів, які б забезпечували зацікавленість тогочасних владних структур у збереженні історико-культурних цінностей. На його думку, це не тільки позбавляло Товариство необхідної підтримки з боку влади, а й приводило до прямих порушень чинного законодавства. До того ж, ситуація погіршувалась низьким адміністративно-правовим статусом органів охорони пам'ятників [21, с.13].

Розвиток суспільно-політичної, громадської та наукової думки в Україні у кінці 1980-х – початку 1990-х рр. сприяли активізації діяльності краєзнавців і створенню обласних, районних і міських краєзнавчих осередків. Цьому сприяло проведення протягом 1980-х рр. 4-х республіканських краєзнавчих конференцій: у Полтаві (1980 р.), Вінниці (1982 р.), Чернігові (1984 р.) та Миколаєві (1989 р.). На основі їх практичних рекомендацій були розроблені комплексні плани краєзнавчих

досліджень, задля реалізації яких потрібно було об'єднати всі краєзнавчі сили України. Рішенням Президії Академії наук УРСР від 13 грудня 1982 р. при Інституті історії АН УРСР було створено наукову Раду з питань історичного краєзнавства [22, с.156]. Започатковується видавництво журналу історико-краєзнавчого спрямування «Пам'ятки України», де широко висвітлюється пам'ятоохоронна тематика. 27 березня 1990 р. у Києві відбувся Перший Всеукраїнський краєзнавчий з'їзд, який проголосив заснування/відродження Всеукраїнської спілки краєзнавців (ВСК) (з жовтня 2008 р. – Національна спілка краєзнавців України (НСКУ)). Головою правління Спілки був обраний академік НАН України П. Тронько. Створення Спілки краєзнавців сприяло заснуванню часопису «Краєзнавство» як головного засобу висвітлення краєзнавчої роботи в країні та збереження національних традицій. З цього часу починається формування її регіональних представництв, створюються Черкаська, Харківська, Полтавська, Тернопільська, Житомирська, Рівненська, Чернігівська, Донецька, Дніпропетровська, Івано-Франківська, Одеська, Миколаївська, Хмельницька, Чернівецька обласні організації, що перебирають на себе координування краєзнавчою діяльністю в регіоні.

Першим кроком у відродженні журналу «Краєзнавство» стала постанова Президії правління ВСК від 19 липня 1991 р., в якій зазначалося, що необхідним є «відновлення випуску краєзнавчих видань, які виходили на Україні до 1937 року». [23, арк. 6]. Як зазначав відповідальний секретар Спілки Анатолій Ситник, ВСК одразу зіштовхнулась з декількома проблемами. Першим питанням, що потребувало вирішення, стало визначення форми періодичного видання: журнал чи газета. Спершу було вирішено розпочати видавництво газети краєзнавчого профілю. Однак

У 1993-1998 роках редколегія часопису «Краєзнавство» розташовувалася в колишньому особняку Уварових (м. Київ, вул. Липська, 16)

після запеклих дискусій, проведених історичних розвідок та аналогій дійшли згоди відродити видання, що функціонувало у 1927-1930 рр. і було друкованим органом УКК. Повернення до історичної назви часопису стало продовженням традицій краєзнавчого руху, уособленням набутого досвіду і заклик до пошуку нових організаційних та методологічних розробок у краєзнавстві. Таким чином, створенням ВСК та відновлення часопису «Краєзнавство» засвідчили повернення із забуття головних інституцій українського краєзнавства. Датою відновлення журналу «Краєзнавство» слід вважати 29 червня 1992 р., коли на засідання Президії правління ВСК було прийнято рішення про його відродження [24, арк. 4].

З цього часу починається активна, наповнена творчим пошуком та ентузіазмом робота редколегії та її голови П. Тронька, провідних краєзнавців, етнологів, істориків та аматорів-любів рідного краю по розбудові історичного краєзнавства в Україні.

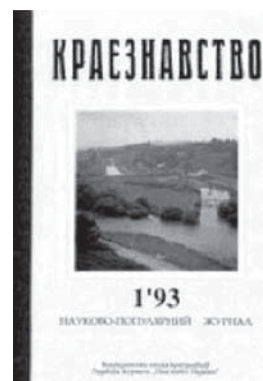
Формування предметно-тематичного поля часопису: структура, редакційний та авторський склад, пріоритетна проблематика

На порядку денному засідання Президії правління ВСК 29 червня 1992 р. стояло питання про поновлення друку журналу «Краєзнавство», створення його Редакційної ради, визначення концептуальних та програмних засад, окреслення актуальної проблематики тощо. Була утворена Редакційна рада у кількості 7 осіб: П. Т. Тронько – Голова правління ВСК, головний редактор; А. Г. Барвінок – заступник головного редактора; М. Є. Іщенко – член Президії правління Співки; О. М. Маринич – Президент Географічного товариства України; А. Д. Моргун – виконавчий директор правління Українського акціонерного товариства туризму і екскурсій; А. А. Ситник – відповідальний секретар; В. А. Смолій – заступник директора Інституту історії АН України [24, арк. 4]. Фінансування мало здійснюватися за рахунок ВСК та журналу «Пам'ятки України», яке стало співзасновником відродженого видання. До Редакційної ради першого числа увійшло 30 чол. П'ятеро з них були громадянами інших країн: Росії, Польщі, Румунії, Словаччини. Тому доречно говорити про міжнародний рівень видання і географії його поширення.

Задля успішної реалізації збірника були вжиті заходи у вигляді рекомендацій «правлінням обласних організацій Співки сприяти передплаті журналу «Краєзнавство» на 1993 рік [24, арк. 5].

Редакція журналу намагалася втілити у життя основну мету відродженого часопису. У зверненні «До читачів» (№ 1, 1993 р.) редколегія наголошувала на тому, що «у добу нелегкого становлення державної незалежності України журнал «Краєзнавство» вважає за обов'язок плекати український національний патріотизм...», тому серед проблем, які потребують термінового розв'язання, редакція вбачала наступні: а) часопис протистоятиме тяжким наслідкам довготривалої політики денационалізації народу; б) особлива увага приділятиметься Східній і Південній Україні, соціально-економічному та політичному устрою земель; в) досліджуватимуться факти і події Чорнобильської трагедії; г) висвітлюватиметься історія українців на етнічних теренах, що залишилися поза межами сучасної України; д) вивчатимуться пам'ятки культури (житла, вулиці, міста і села, історичне довкілля); є) досліджуватиметься життя та діяльність відомих та позабутих діячів краєзнавчого руху [25, с. 1].

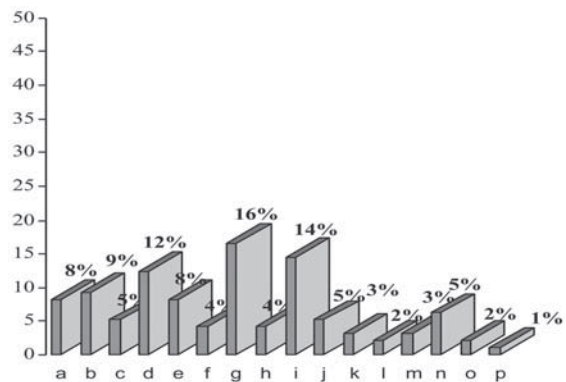
Аналізуючи перші сторінки часопису, стають очевидними неприховані наміри редколегії, амбіції, надії на успішну працю, впевненість у її необхідності, заклик до пробудження національної свідомості, самоідентифікації, любові до рідного краю. Поява відродженого часопису у 1993 р., за словами головного редактора акад. П. Тронька, стала знаменною подією, оскільки він повинен був стати «справжньою трибуною для великого загону літописців рідного краю» [26, с. 7]. Матеріали першого номеру повідомляли про роботу Співки, знайомили з цілями та завданнями часопису, в загальних рисах розповідали про характер та перспективи краєзнавчого руху. Таким чином, № 1 (1993 р.) заклав дослідницьке поле майбутніх проблемних питань історико-регіонального спрямування, девіз «Краєзнавство не лише наука, а й рух» привернув увагу широкого кола дослідників, які були зацікавлені у вивченні місцевої історії. Поширення журналу як науково-популярного видання охопило та організувало до співпраці учнівську та студентську молодь, учасників шкільних та вузівських краєзнавчих осередків, істориків-етнологів та ін. Перший номер журналу став свого роду експериментом, який дав змогу відстежити реакцію громадськості на його появу та ставлення до важливості краєзнавчих пошуків.

Отже, часопис став першим історико-краєзнавчим профільним виданням у незалежній Україні, територія розповсюдження якого охопила всі її регіони. У популяризації та розповсюдженні видання взяли участь організації, колективи, окремі краєзнавці. ВСК були ініційовані презентації журналу у Запорізькій обл. (1993 р.) [27, арк. 1], Донецькій обл. (1994 р.) [28, арк. 1] та інших регіонах України.

За 20 років праці на ниві актуалізації історико-краєзнавчих досліджень в Україні часопис пройшов декілька етапів. З урахуванням мети його відновлення та завдань, що були покладені на видання, можна умовно виокремити *три етапи* його функціонування: I. 1993-1999 рр. – *період відновлення часопису «Краєзнавство», його організаційне та наукове становлення на шляху відродження традицій українського краєзнавства*; II. 2000-2006 рр. – *період творчого пошуку проблемно-тематичних блоків, формування провідних рубрик видання, їх апробація на шпальтах журналу*; III. 2008-2013 рр. – *стабільне упорядкування проблематики часопису, закріплення 16 рубрик (з 34), що мали місце на шпальтах в різні періоди (з урахуванням актуальності поданих матеріалів, їхньої інформативної насиченості, тематичного забезпечення змісту часопису) на сучасному етапі розвитку краєзнавства*.

Проаналізувавши наявні рубрики, ми об'єднали їх у групи за принципом регулярності та наповнюваності матеріалами. На прикладі третього хронологічного етапу (2008-2013 рр.) укладена діаграма 1.

- літопис українського краєзнавства;
- історія міст і сіл України: історико-теоретичні проблеми вивчення;
- кримознавство в системі української історичної науки;
- краєзнавство в особах;
- музейництво України: історія та проблеми сучасного розвитку;
- регіональні аспекти історичної демографії;
- історія України в світлі регіональних досліджень;
- вітчизняне пам'яткознавство: традиції, досвід, перспективи;
- огляди та інформація;
- Національна спілка краєзнавців: панорама сучасного життя;
- церковно-історичне краєзнавство: витоки та сучасний дискурс;
- освітнє краєзнавство: історія, теорія та методологія;
- наукова інформація;
- Велика Вітчизняна війна;
- краєзнавство і туризм;
- in memoriam.

Вивчення сукупного матеріалу всіх чисел відновленого журналу дає підстави стверджувати, що у часописі «Краєзнавство» (1993-2013 рр.) публікувалися розвідки як знаних, так і маловідомих дослідників. Вони визначили поле діяльності сучасного краєзнавства, займалися дослідженням проблемних питань історико-крає-

знавчого спрямування. Їх праці склали ланцюг рубрик, які були визнані як найбільш актуальні та стали популярними, що врешті скерувало громадськість в окреслену проблемну течію історико-регіональних досліджень.

Рубрикація часопису доволі широка. Задля більш детального аналізу, ми систематизували рубрики за наявним обсягом матеріалу та постійністю виходу. З огляду на це, об'єднані ті рубрики, які не змінювались за змістовим насиченням, а лише варіювались за формулюванням. (Наприклад, зміна рубрик: «Краєзнавці» → «Видатні краєзнавці» → «Краєзнавство в особах» → «Регіональна історія в особах»; або «Історія міст і сіл України» → «Історія населених пунктів у краєзнавчому русі України» → «Історія міст і сіл України: історико-теоретичні проблеми вивчення» тощо. Вважаємо, що така зміна назви рубрики є проявом постійного пошуку загально-визначеної та адекватної назви структурного підрозділу. Впровадження нових та/або повернення до старих рубрик пов'язано, як правило, із поточними завданнями редколегії та науковими уподобаннями авторів, які подають свої наукові розвідки до часопису.

Прикладом постійної рубрики може слугувати рубрика «Літопис українського краєзнавства» – одна з найбільш чисельних за обсягом матеріалу та регулярністю. Вона з'явилася на шпальтах у 1993 р. і вмещувала 4 статті, у 1994 р. – 2, у числі 1-4 за 1999 р. наявні 8 матеріалів. На сьогодні доробок авторів складає понад 80 статей.

Матеріали рубрик «Краєзнавці» → «Видатні краєзнавці» → «Краєзнавство в особах» → «Регі-

ональна історія в особах» мають понад 50 подач матеріалу. У 1993 та 1994 рр. матеріали рубрик друкувалися під назвою – «Краєзнавці»; у № 1-4 за 1995 р. – «Видатні краєзнавці»; у 1999 р., 2000-2001 рр. – «Краєзнавство в особах»; 2002 р., 2003 р., 2005 р. – «Регіональна історія в особах». У випусках № 1-4 за 2008 р. та № 1-2, 3-4 за

2009 р. а також у № 1-2 (2010 р.) рубрика повертається до попередньої назви – «Краєзнавство в особах» – у такій редакції вона існує і сьогодні.

Рубрика «Історія міст і сіл України» → Історія населених пунктів у краєзнавчому русі України» → «Історія міст і сіл України: історико-теоретичні проблеми вивчення» бере свій початок з №1 (1993 р.) і налічує близько 50 окремих повідомлень.

Рубрика «З краєзнавчої пошти» мала досить стійкі позиції та стабільне розміщення у часописі. Про це свідчать номери журналу за 1999 р., 2000 р., 2002 р.-2006 р. та №3 (2012 р). Проте, дозволимо собі зазначити, що не зовсім зрозумілою є назва рубрики, неясні критерії, за якими обиралися до неї статті. Тому, ми припускаємо, що задля підтримки життєдіяльності рубрики друкувалися матеріали, які мали до неї опосередковане відношення.

Коло рубрик «На книжкову полицю» → «Хроніка краєзнавчого життя» → «Огляди» → «Огляди та інформація» висвітлюють питання одного діапазону дії. Рубрика почала функціонувати з № 1-4 за 1995 р. під назвою «Книжкова полиця». До 2001 р. назва рубрики була незмінною. У № 1-4 (2001 р.) з'являється новий тематичний розділ – «Хроніка краєзнавчого життя», який за своїм характером підкреслив та розширив межі дій двох попередніх рубрик. «Книжкова полиця» перейменовується на «Огляди». У № 1-2 за 2009 р. рубрика називалася «Огляди та інформація», а з № 3-4 за 2009 р. до сьогодні рубрика носить назву «Огляди».

Оскільки головну увагу НСКУ приділяє пам'яткоохоронній діяльності, цій проблемі присвячено окремий тематичний розділ, який з'явився у часописі завдяки об'єднанню рубрик «Проблеми вивчення та відтворення історико-культурної спадщини» → «Вітчизняне пам'яткознавство: традиції, досвід, перспективи». Характерним для часопису є той факт, що статті з пам'яткознавчої тематики друкувалися і в інших рубриках часопису.

У рубриці «Музеї та краєзнавство» → «Музейництво України: історія та проблеми сучасного розвитку» детально розглядається проблематика з висвітлення діяльності музейних установ, їх вплив на розвиток історичної науки.

Регіональна тематика представлена рубриками, що виходили у такій послідовності: «Регіональні дослідження в Україні» → «Регіональні історико-культурні дослідження» → «Історія України в світлі регіональних досліджень». Паралельно з рубрикою «Історія України в світлі

регіональних досліджень» містилася «Політична історія ХХ ст. в світлі регіональних досліджень». Вперше рубрика з'являється у № 1-4 (2002 р.). Її матеріали висвітлюють не тільки історико-краєзнавчі аспекти крізь призму регіональної історії, але й намагаються комплексно підійти до розгляду історико-політичних проблем.

Церковна історія та культура знайшли відображення у рубриках: «Церковна історія в краєзнавчих пошуках» → «Церковне краєзнавство» → «Церковно-історичне краєзнавство: витоки та сучасний дискурс». У своїх наукових розвідках, представлених у межах рубрики, автори досліджують архітектуру церков, історію їхнього будівництва, повсякденне життя служителів церкви тощо.

Тематика шкільного краєзнавства у журналі представлена у вигляді декількох рубрик, які змінювали одна одну. Це рубрики – «Шкільне краєзнавство» → «На допомогу вчителю історії» → «Педагогіка і краєзнавство» → «Освітнянське краєзнавство: історія, теорія та методологія».

Прикметним є наявність рубрик, присвячених ювілейним датам відомих історичних подій: «До 60-річчя Великої перемоги» → «До 61-ї річниці визволення України» → «65 років перемоги у Великій Вітчизняній війні» → «До 70-річчя початку Великої Вітчизняної війни» → «До 70-ї річниці партизанського руху в Україні у період Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років» → «До 70-річчя початку визволення України від нацистських загарбників». Ця рубрика носить періодичний характер і наявна в номерах, які виходять у ювілейні роки славного історичного минулого.

2012 р. з'являється нова рубрика «In memoriam». Вона посіла місце у числах журналу за 2012 та 2013 рр. Матеріали, представлені у рубриці, увічнюють пам'ять відомих істориків, джерелознавців, дослідників рідної історії. Загальна кількість статей склала 4 подачі за 2012 р. та 2 подачі за 2013 р.

Не маючи змоги у даній розвідці проаналізувати проблематику всіх рубрик часопису, яка висвітлювалася протягом двох десятиліть, ми сформулювали *шість предметних блоків*, що значною мірою відбивають основне спрямування журналу: 1) *розвиток історичного краєзнавства та краєзнавчий рух в Україні*; 2) *пам'яткознавство та пам'яткоохоронна діяльність*; 3) *регіоналістика або «нова локальна історія»*; 4) *історія повсякденності*; 5) *історична біографістика та краєзнавча персоналістика*; 6) *усна історія (oral history)*.

Перший блок праць представлений розвідками О. Кашаби [29], В. Бездрабко [30], П. Тронь-

ка [31], В. Ярошик [32], С. Тіхвінського [33], Р. Маньковської [34], О. Бажана [35], О. Рябокобили [36], Г. Рудого [37], А. Кудряченка [43] та інших науковців, які у своїх працях дослідили витоки історичного краєзнавства, історію його становлення та розвитку, місце часопису «Краєзнавство» у розбудові краєзнавчої діяльності та популяризації вивчення історії рідного краю.

Другий блок праць презентують наукові добрки О. Жам [38], О. Байталюк [39], В. Вечерського [40], О. Кашаби [41], А. Подолинного [42], Н. Нікітенко [44], А. Соколова [45], А. Орлової [46], О. Харлана [47], В. Черноморець [48], Г. Денисенко та О. Денисенко [49], О. Крука [50] та багатьох інших краєзнавців, котрі оприлюднили численний фактичний матеріал, актуалізували невідомі досі джерела з історії дослідження пам'яток та пам'яткоохоронної діяльності в Україні.

Третій блок представлений групою авторів, які досліджували проблеми регіональної історії в Україні. Це висліди М. Красікова [51], А. Савочки [52], В. Марчука [53], Я. Верменич [54], О. Яцини [55], Л. Бабенко [56], В. Кулікова [57], А. Алксеевко [58] та ін., в яких розглянуті різнопланові аспекти регіональної (локальної) історії як окремого напрямку пізнання історичного процесу.

Четвертий блок з історії повсякденності складають дослідження О. Стяжкіної [59], І. Сердюка [60], В. Дмитренка [61], О. Удода [62], М. Пилипенка [63], Л. Бабенко [64], Л. Кушнір [65], О. Бажана [66], В. Бондар [67], І. Петрова [68] та інших науковців, в працях яких аналізуються події повсякденності, їх роль та місце в краєзнавчих дослідженнях.

П'ятий блок розвідок присвячений окремим постатям істориків-краєзнавців, громадських діячів, які прислужилися на ниві дослідження вітчизняної історії. Як влучно зазначив Я.Д. Ісаєвич «Історію творять люди для людей, людські долі є основним складником історичного процесу» [69, с. 7]. Проблемам біографістики, просопографії та краєзнавчої персоналістики присвятили свої праці Г. Клепак [70], Р. Маньковська [71], Н. Кухарева, [72] А. Кудряченко [73], І. Старовойтенко [74], Л. Грузська [75] та ін. дослідники, які вивчали проблеми біографістики, джерел особового походження, укладали персонологічні характеристики, створювали узагальнюючі образи краєзнавців як окремого напрямку вивчення феномену особистості і його місця в історичному процесі.

Шоста, менш численна група праць, представлена вислідами з усної історії – напрямку, який на сьогодні тільки-но розробляється і тому ще не створено цілісної картини бачення предмета дослід-

ження. Привертають увагу розвідки О. Веселової [76], І. Безручко [77], А. Гавришук [78] та інших вчених, які випробовують свої сили у такій складній галузі історичних досліджень як усна історія.

Таким чином, на сторінках часопису вдало поєдналась різнопланова проблематика з історії розвитку краєзнавства у XX та початку XXI ст., висвітлювались питання збереження історичних пам'ятників, охорони регіональних архітектурних споруд і загальновідомих духовних святинь українського народу, піднімались проблеми повсякденності, у тому числі вивчались побут, звичаї, національні риси, притаманні мешканцям окремих регіонів України, досліджувались біографістика та просопографія, які визначають людський вимір історії, внесок окремих краєзнавців у становлення та розбудову галузі тощо. Презентуються на сторінках часопису і проблеми усної історії, що формує засіб передання і тягlostі традицій від батьків до нащадків як зберігачів національної пам'яті і багатовікової української історії.

Науково-метричні показники функціонування журналу

Характерною рисою у вивченні періодики (як масового джерела) є залучення кліометричних методів, які на основі математичного оброблення даних дають можливість визначити кількісні параметри певних властивостей або рис історичних явищ [79, с. 156].

Проведені нами підрахунки дають змогу констатувати, що кількість виданих збірок часопису за 20 років діяльності (враховуючи дану збірку № 4 за 2013 р.) дорівнює 28 одиницям. Фактична кількість номерів журналу налічує 57 чисел, а оскільки сучасник «Краєзнавство» є продовженням однойменного журналу, що виходив друком у 1927-1930 рр., з повним правом можна стверджувати, що де-факто загальна кількість номерів сягає позначки у 84 числа. Випуски часопису друкувалися як окремим числом, так і об'єднані. Нумери журналу представлені наступним чином: №1 (1993 р.), № 1-2 (1994 р.), № 1-4 (1995 р.), № 1-4 (1999 р.), № 1-2 (2000 р.), № 1-4 (2001 р.), № 1-4 (2002 р.), № 1-4 (2003 р.), № 1-4 (2005 р.), № 1-4 (2006 р.), № 1-4 (2008 р.), № 1-2, 3-4 (2009 р.), № 1-2, № 3 (2010 р.), № 4 (2010 р.), № 1 (2011 р.), № 2 (2011 р.), № 3 (2011 р.), № 4 (2011 р.), № 1 (2012 р.), № 2 (2012 р.), № 3 (2012 р.), № 4 (2012 р.), № 1 (2013 р.), №2 (2013 р.), №3 (2013 р.) і даний № 4 (2013 р.).

Загальна кількість опублікованих статей у журналі налічує близько 850, що склало понад 5 тис. сторінок; 95 стор. займає «Зміст». У п'яти

виданнях (№ 1-2 (2001 р.), № 1-4 (2002 р.), № 1-4 (2003 р.), № 1-4 (2005 р.), № 1-4 (2006 р.)) зміст друкувався трьома мовами (українською, російською та англійською). До загальної кількості сторінок входить коротка довідкова інформація про авторів (23 стор.) та містяться вимоги до написання робіт (8 стор.). Восьму частину друкованого матеріалу (106 стор.) часопису займає матеріал інформаційного спрямування (оголошення, поздоровлення, дані про проведення конференцій тощо). Близько 430 авторів взяли участь у підготовці матеріалів видання. Доробок понад 90 дослідників склав більше двох публікацій у журналі. Варто зазначити, що часопис продовжує співробітництво з науковою спільнотою на міжнародному рівні. Серед загального доробку матеріалів є 8 статей, що належать громадянам інших країн, серед яких: Російська Федерація (5 статей), Білорусь (1 стаття), Польща (1 стаття), Сполучені Штати Америки (1 стаття).

Головним редактором часопису та Головою ВСК – НСКУ протягом 1993-2011 рр. був акад. П. Тронько, після його смерті, з 2012 р. редколегію очолює доктор історичних наук, чл.-кор НАН України О. Реєнт. Наклад журналу також не був постійним: у 1995 р. – 3600 примірників, у 2000 р. – 2000 примірників, у 2001 р. – 1000 екземплярів, у 2002 та 2003 рр., 2006-2010 рр. – 500 примірників; у 2005 р. тираж не вказано, вірогідно, це пов'язано з незначним накладом номеру. У 2011 р. вийшли чотири окремі номери журналу, однак їх наклад знизився до 300 одиниць. Кількість сторінок у журналі також коливається як до збільшення, так і до зменшення обсягу друкованого тексту.

У перші роки існування журнал підлягав зміні у зовнішньому оформленні. Змінювався розмір сторінок, якість паперу, дизайн обкладинки. На титульній сторінці зображувалися пам'ятки історії та культури, розміщувалися фотографії відомих осіб – І. Гончара, Д. Яворницького, М. Гоголя, містилися ілюстрації, присвячені історичним подіям Великої Вітчизняної війни, зображувалися церкви, монастирі та ін. пам'ятники. До зовнішніх атрибутів видання слід віднести і емблему НСКУ, яка остаточно постала на обкладинці журналу у 2001 р. За свідченнями голови секретаріату НСКУ Р. Маньковської, першого заступника головного редактора О. Бажана, голови секретаріату (1992-2008 рр.) А. Ситника – дискусій з приводу створення емблеми або існування альтернативного проекту не виникало. Анатолій Ситник зазначає, що на черговому Пленумі правління у 2001 р. громадськість вперше

побачила підготовлений варіант емблеми, який зустріла схвально. Проте, вперше малюнок, подібний до емблеми НСКУ, з'явився у журналі у № 1-4 за 2000 р.: зображення птаха з піднятим до гори дзьобом, в якому затиснута гілка, і зображення кола у нижній частині малюнку. Це символічне зображення презентувало тоді окремому рубрику – «Краєзнавство в особах».

Авторство емблеми належить київському художнику Віктору Івановичу Кірдо (р. н. 1952), який з 1990-х рр. плідно співпрацював з науковцями відділу регіональних проблем Інституту історії України НАНУ та членами ВСК – НСКУ, оскільки був залучений до оформлення низки видань, зокрема брошур, путівників тощо. На нашу думку, у період 2001-2007 рр. емблему доречно позиціонувати лише як представницький знак, візитівку ВСК, оскільки тільки у 2008 р. у посвідченнях членів НСКУ вона вперше була актуалізована, а легітимною її можна вважати лише від 2009 р., коли питання про символіку розглядалося на Пленумі правління НСКУ. До цього часу відсутнє задокументоване трактування означеного символічного зображення. Тож, 2008-2009 рр. – час офіційного закріплення статусу емблеми.

Внутрішня частина щита має синій колір з білими контурами нерухомої лелеки з притиснутими крилами і піднятою догори головою, що тримає у дзьобі гілку верби білого контуру. У тій самій кольоровій гамі зображено плетений тин, який знаходиться перед птахом; позаду зображується колесо від воза з написом по колу «Національна спілка краєзнавців України» [80, с. 23]. Зазначимо, що за документами НСКУ графічний образ птаха на емблемі атрибується як лелека. Проте специфічний чубок на його голові є характерним лише для чаплі. Таким чином, присутня деяка розбіжність у блазонуванні емблеми НСКУ, а саме трактуванні її окремих символів, що потребує уточнення та більш чіткого роз'яснення.

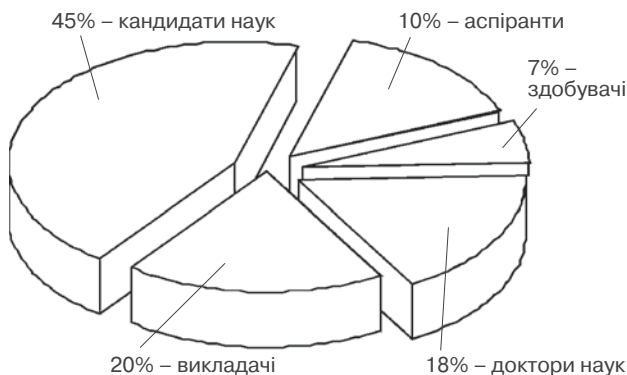
Емблема Національної Спілки краєзнавців України дає підстави констатувати, що в ній поєднано національну символіку з українськими обрядовими (народними) мотивами. Емблема стала втіленням цілей та завдань Спілки, а графічні об'єкти уособленням відродження НСКУ та нового етапу у краєзнавчому русі України. Аналіз символічних зображень знаку та дотримання правил герботворчості свідчить про професійний рівень її авторів та фахове створення емблеми.

Безперечно, головним суб'єктом видавничого процесу є редакційна колегія журналу, склад якої презентує власне періодичний орган, його статус та рівень поміж інших профільних видань, місце серед наукових фахових часописів. Прикметно, що склад редколегії час від часу підлягав змінам і остаточно утвердився у 2010 р. У 1993-1994 рр. редколегія нараховувала – 30 осіб. У збірках № 1-4 (1999 р.) та № 1-2 (2000 рр.) до редколегії входять 14 чол., у 2001 р. – 16, 2002 та 2003 рр. – 17, 2005 – 20, 2006 – 19, 2008 р. – 20, 2009 р. – 19 осіб, 2010 р. – 2013 р. – 19-22. Сучасна редколегія, яку очолює чл.-кор. НАН України О. Реєнт складається з 21-ї особи, серед яких академік НАН України В. Смолій, член-кореспондент НАН України В. Даниленко, відомі фахівці в галузі історії України, етнології, краєзнавства, культурології доктори історичних наук, професори Б. Андрусішин, О. Лисенко, А. Непомнящий О. Рубльов, Т. Чухліб та ін. вчені-історики, які своїми знаннями, науковим авторитетом значною мірою впливають на формування структурних підрозділів часопису.

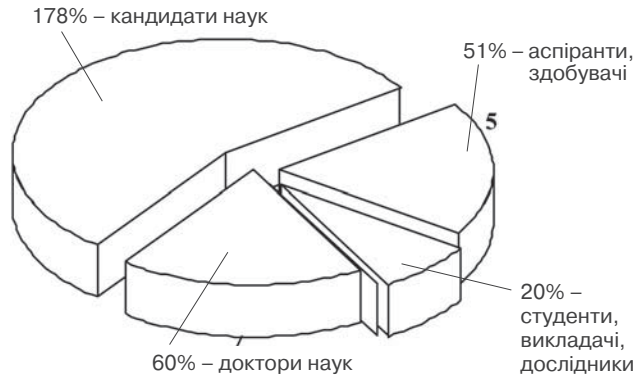
Отже, науковість матеріалів журналу свідчить про високий рівень вимог до поданих статей, дописувачами яких є автори з науковим ступенем кандидата і доктора наук, або є аспірантами та здобувачами.

З 2000 р. наприкінці кожної збірки з'являється оголошення про те, що редколегія залишає за собою право на «відбір найцікавіших, оригінальних, художньо-досконалих і суспільно-значимих матеріалів». Про підвищення уваги до видання свідчать наступні чисельні показники: за період 2009-2011 рр. у часописі було надруковано близько 300 статей; у 2012 р. загальна кількість статей збільшилась на 1/3 і склала понад 430 статей. Таким чином, загальний показник авторського колективу часопису за 2012 р. (№ 1-4) збільшився приблизно на 40% (див. діаграму 2).

Аналіз номерів часопису за 2009-2012 рр. на предмет підрахунку показників авторів з науковими ступенями свідчить про наявну домінанту у чи-

сельності докторів та кандидатів наук. У відсотковому співвідношенні автори, які мають науковий ступінь доктора наук або кандидата наук, складають близько 76%. Якщо брати до уваги показник присутності молодих початкуючих учених (аспірантів, здобувачів) – загальний відсоток науковців журналу сягне – 92%. Таким чином, наведені розрахунки є показовими та свідчать про високий фаховий рівень авторів, а відтак науковий статус журналу. Кількісний показник авторів часопису за 2009-2013 рр. наочно ілюструє діаграма 3.

Оскільки часопис входить до переліку фахових видань зі спеціальності «Історичні науки» [81], в ньому з'явилася можливість публікувати результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук. Обов'язковим стало виконання вимог до написання статей. Супровід анотацій, перелік використаних джерел та посилання – стали необхідною складовою практично для кожної статті. З № 1-4 (2005 р.) у часописі з'являються анотації до статей українською та англійською мовами. Незрозумілою є відсутність російськомовних анотацій, хоча в № 1-4 (2005 р.) розміщувався текст «Змісту» російською мовою. Отже, у випусках за 2005 р., 2006 р., 2008 р. відсутні російськомовні анотації. Ситуація змінюється у 2009 р., коли з'являються анотації українською, російською та англійською мовами.

Щодо мови викладення матеріалу, то журнал було започатковано як україномовне видання, відповідно статті дописувачів друкувались українською мовою, хоча мали місце і російськомовні статті, що склало близько 1% від загального доробку авторів протягом 1993-2013 рр.

Проаналізувавши авторський доробок часопису, ми виокремили групу авторів, чия кількість опублікованих статей значно перевершує решту дописувачів. До їх числа входять П. Тронько, О. Бажан, В. Прокопчук, А. Ситник, О. Завальнюк, О. Кашаба, Л. Баженов, В. Савчук, Р. Маньковська, А. Непомнящий та ін. До кола вчених, які ак-

тивно друкувалися у журналі належать: Т. Григор'єва, В. Бездрабко, Г. Бондаренко, О. Бонь, М. Костриця, О. Денисенко, І. Рибак, Г. Денисенко, Ю. Мицик, О. Жам, О. Сушко, О. Коваленко, Н. Кротик, А. Климов та багато інших дослідників. Всі вони складають групу авторів, які активно актуалізували на шпальтах журналу власний творчий доробок. Так, зокрема, головний редактор часопису протягом 1993-2011 рр. акад. Петро Тронько у 14-ти науково-дослідницьких розвідках висвітлив об'єктивну історію становлення, розвитку, занепаду краєзнавчого руху протягом 1930-1980-х рр. і відродження цієї галузі з отриманням Україною незалежності.

Значний доробок (26 статей) належить першому заступнику головного редактора часопису Олегу Бажану. Аналіз його праць засвідчує багатогранний комплекс досліджень. Просторово-часові межі інтересів автора стосуються 1930-х-1980-х років. Загалом тематика робіт О. Бажана спрямована до витоків суспільно-політичного життя України у складі СРСР – проблеми, яка є для дослідника близькою, оскільки пов'язана з темою його кандидатської дисертації. Роботи Віктора Прокопчука (10 розвідок), спрямовані на висвітлення краєзнавства на теренах Поділля, діяльності краєзнавчих організацій, розвитку краєзнавства на Правобережній Україні.

Перу Лева Баженова належать 8 статей, в яких предметно досліджено становлення і розвиток проблем регіонального краєзнавства. Склад представлених ним матеріалів є різностороннім та багатоманітним і присвячений вивченню історичного краєзнавства та його сучасного розвитку на Правобережній Україні. Це, зокрема, діяльність Хмельницької обласної організації ВСК, висвітлення подій Національно-визвольної війни 1648-1657 рр. на Поділлі та Південно-східній Волині. Чисельний актив матеріалів (11 статей) має у своєму доробку Віктор Савчук. Інтереси науковця

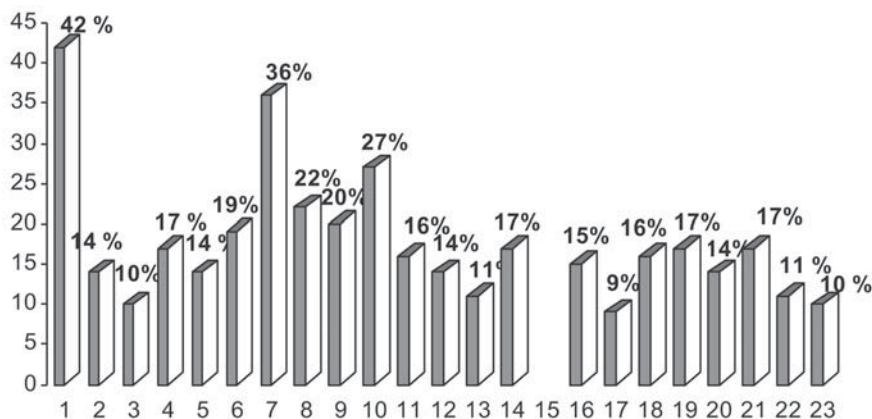
знаходяться у площині досліджень розвитку краєзнавства в період 1920-х-1930-х рр., висвітлення діяльності краєзнавчих організацій, проблеми становлення краєзнавчого руху в Українській РСР.

Великий науковий доробок (12 статей) належить Р. Маньковській. Більшість її праць присвячені проблемі розвитку музеєзнавства в Україні, його історії та сучасності. Дослідниця приділила увагу теоретичному осмисленню музейництва, розробленню понятійного та термінологічного апарату. Роботи О. Кашаби (8 розвідок) висвітлюють освітянські проблеми історичного краєзнавства, аналізують методику викладання предмету у навчальних закладах, підготовки вчителів з історичного краєзнавства.

Тісно співпрацює з часописом «Краєзнавство» Євген Букет (5 статей). Його статті знайомлять читача з біографіями видатних особистостей та з подіями з історії краєзнавчого руху. Прикметним є авторський внесок членів редколегії у кожен збірник журналу «Краєзнавство». Особливо великий їх відсоток у першому числі відновленого видання (№ 1 за 1993 р.). Щодо середнього показника доробку членів редколегії за 1993-2012 рр., то він склав близько 18%. Підрахунки викладені у діаграмі 4.

Загалом авторами статей часопису за його 20-літню діяльність стало більш ніж 400 чол., з яких $\frac{1}{4}$ є авторами більш як однієї статті. Тож, цілком впевнено можна казати про існування власного авторського колективу.

Співпраця редколегії з авторами свідчить про постійне удосконалення видання, пошук гнучкої форми структурування часопису, введення нових актуальних тематичних блоків. Змістовий аналіз журналу «Краєзнавство» дає підстави стверджувати, що з кожним наступним числом відбувається розширення тематики досліджень. Співіснування проблем з історії становлення українського краєзнавства, історичної регіоналістики,

1 – № 1'1993 р.	13 – №3-4'2009 р.
2 – №1-2'1994 р.	14 – № 1-2'2010 р.
3 – №1-4'1995 р.	15 – №3'2010 р.
4 – №1-4'1999 р.	16 – №4'2010 р.
5 – №1-2'2000 р.	17 – №1'2011 р.
6 – № 1-4'2001 р.	18 – №2'2011 р.
7 – №1-4'2002 р.	19 – №3'2011 р.
8 – №1-4'2003 р.	20 – №4'2011 р.
9 – №1-4'2005 р.	21 – № 1' 2012 р.
10 – №1-4'2006 р.	22 – № 2' 2012 р.
11 – №1-4'2008 р.	23 – № 3' 2012 р.
12 – №1-2'2009 р.	

історичної демографії, освітянського краєзнавства, туристичної та пам'яткоохоронної сфер, історії повсякденності тощо стало, перш за все, можливим завдяки поступовому переходу від описово-констатуючого та інформативного характеру статей до проблемно-аналітичного викладення матеріалу. Тематичне розмаїття журналу суттєво вплинуло і на професійний добір авторського колективу.

Тож, сьогодні на шпальтах часопису представлені висліди з теоретико-методологічних питань

краєзнавчої справи; матеріали, що ілюструють досягнення у вивченні окремих регіонів України; пам'яткоохоронна діяльність, літописання краєзнавчих організацій тощо. Завдяки актуалізації різнопланового матеріалу, часопис «Краєзнавство» є основним джерелом з дослідження краєзнавчого руху в Україні, першим українським виданням, яке взяло на себе координацію, збір та актуалізацію сукупної краєзнавчої інформації і стало загальнодержавним виданням з популяризації історико-регіональних досліджень.

Джерела та література

1. Уривалкін О. М. Історичне краєзнавство: Навч. пос. / О. М. Уривалкін. – К.: КНТ, 2006. – 296 с.

2. Тронько П. Краєзнавство на межі тисячоліть / П. Тронько // Краєзнавство. – 2000. – № 1-2. – С. 8-20; Його ж. Краєзнавство незалежної України: на часі нові завдання / П. Тронько // Краєзнавство. – № 1-4. – С. 21-27.

3. Бездрабко В. Часопис «Краєзнавство» та краєзнавча справа в Україні (кінець 1920-х – початок 1930-х рр.): монографія / В. Бездрабко. – К. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2005. – 224 с.

4. Савчук В. Еволюція державної політики щодо краєзнавчого руху України у 20-х – 30-х рр. ХХ ст. / В. Савчук // Краєзнавство. – 2005. – № 1-4. – С. 18-20.

5. Рудий Г. Проблеми розвитку краєзнавства в Україні на сторінках української періодики 1920-х рр. / Г. Рудий // Краєзнавство. – 2009. – № 3-4. – С. 16-21.

6. Криворотченко М. Чергові завдання Українського Комітету Краєзнавства / М. Криворотченко // Краєзнавство. – 1927. – № 1. – С. 2-5.

7. Данилюк Ю. Біля витоків журналу / Ю. Данилюк, О. Юренко // Краєзнавство. – 1993. – № 1. – С. 3-4.

8. Прокопчук В. Український комітет краєзнавства на етапі становлення (1925-1929 рр. ХХ ст.) / В. Прокопчук // Краєзнавство. – 2005. – № 1-4. – С. 51-58.

9. Звернення редколегії журналу «Краєзнавство»: 80 років Всеукраїнській спілці краєзнавців // Краєзнавство. – 2005. – № 1-4. – С. 11-17.

10. Від редакції // Краєзнавство. – 1927. – № 1. – С. 1.

11. Бездрабко В. В. Досвід історіографії з актуальних питань краєзнавчої педагогіки / В. В. Бездрабко // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Зб. праць молодих вчених. – Вип. 3. – Х. – 1998. – С. 12-17.

12. Рябокобила О. Проблеми краєзнавства в журналі «Краєзнавство» (20-30-ті роки) / О. Рябокобила // Краєзнавство. – 2002. – № 1-4. – С. 22-25.

13. Тронько П. Український комітет краєзнавства / П. Тронько, В. Савчук // Краєзнавство. – 2010. – № 1-2. – С. 76-96.

14. Бездрабко В. Форма організації та існування журналу «Краєзнавство» / В. Бездрабко // Проблеми

історії та методології історичної науки. Харківський історіографічний збірник. – № 3. – Харків, 1998. – С. 77-82.

15. Верменич Я. Історична регіоналістика в Україні: спроба концептуального аналізу / Я. Верменич // – К.: Ін-т історії України НАН України, 2001. – 231 с.

16. II З'їзд Всеукраїнської спілки краєзнавства (25.12.1996 р., м. Київ): Матеріали та документи / Редкол.: П. Т. Тронько (гол. ред.) та ін. – К.: Рідний край, 1997. – 163 с.

17. Тронько П. Актуальні питання історичного краєзнавства (Інституту історії Академії наук Української РСР – 50 років) / П. Тронько // Укр. істор. журн. – 1986. – № 7. – С. 80-83.

18. Бабійчук Г. В. Розвиток краєзнавства Миколаївщини у довоєнні та воєнні роки (1917-1945): історіографічний аспект / Г. В. Бабійчук // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Т. 154. Вип. 142. Історія. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. – С. 92-96.

19. Заремба С. З. Нариси – з історії українського пам'яткознавства / С. З. Заремба: Центр пам'яткознавства НАН України. – К.: Аратта, 2002. – 204 с.

20. Кот С. І. Історико-культурна спадщина України: проблеми дослідження та збереження / С. І. Кот. – К., 1998. – 400 с.

21. Кот С. И. Охрана памятников истории и культуры в Украинской ССР (1943-нач. 60-х годов): автореферат дис. канд. ист. наук. – К., 1990. – 17 с.

22. Бурдоносова Т. Перше засідання наукової Ради з проблем «Історичне краєзнавство в УРСР» / Т. Бурдоносова // Укр. істор. журн. – 1983. – № 5. – С. 156-162.

23. Поточний архів Національної спілки краєзнавців України (далі – Поточний архів НСКУ). Постанова Правління ВСК від 27 жовтня 1992 р. – 7 арк.

24. Поточний архів НСКУ / Протокол № 11 засідання Президії правління Всеукраїнської спілки краєзнавців від 29 червня 1992 р. – 7 арк.

25. Від редакції // Краєзнавство. – 1993. – № 1. – С. 1.

26. Тронько П. Т. Біля початків журналу / П. Т. Тронько // Краєзнавство. – 1993. – № 1. – С. 4-8.

27. Поточний архів НСКУ. Постанова бюро Президії правління Всеукраїнської спілки краєзнавців «Про відрядження В. П. Лакизюка» (9 вересня 1993 р.) – 1 арк.

28. Поточний архів НСКУ. Постанова бюро Президії правління Всеукраїнської спілки краєзнавців «Про відрядження А.А. Ситника» (6 травня 1994 р.) – 1 арк.

29. Кашаба О. Часопис «Краєзнавство» як популяризатор краєзнавчого руху в Україні (1927-1930 рр.) / О. Кашаба // Краєзнавство. – 2012. – № 2. – С. 22-29.

30. Бездрабко В. Часопис «Краєзнавство» 1920 – 1930-х рр.: ювілейні роздуми / В.В. Бездрабко // Краєзнавство. – 2012. – № 2. – С. 6-22.

31. Тронько П. Історичне краєзнавство: крок у нове тисячоліття (досвід, проблеми, перспективи) / П. Тронько. – К., 2000. – 270 с.

32. Ярошик В. О. Краєзнавчий напрямок роботи Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка. В. О. Ярошик // Краєзнавство. – 2003. – № 1-4. – С. 163-165.

33. Тіхвінський С. Завдання історичного краєзнавства / С. Тіхвінський // Пам'ятки України. – 1987. – № 1 (71). – С. 52-54.

34. Маньковська Р. В. Науково-краєзнавча експедиція Національної спілки краєзнавців України «Сторінки історії Кіровоградщини: від минулого до сьогодення» / Р. В. Маньковська // Краєзнавство. – 2012. – № 2. – С. 156-157.

35. Бажан О. Г. Роль національно-культурних осередків шістдесятників у збереженні історичної та культурної спадщини українського народу в 60-х рр. ХХ ст. / О. Г. Бажан // Краєзнавство. – 1999. – № 1-4. – С. 139-142.

36. Рябокобила О. Проблеми краєзнавства в журналі «Краєзнавство» (20-30-ті роки) / О. Рябокобила // Краєзнавство. – 2002. – № 1-4. – С. 22.

37. Рудий Г. Пам'яткоохоронна політика в Україні / Г. Рудий // Краєзнавство. – 2000. – № 1-2. – С. 125-130; Його ж. Проблема розвитку краєзнавства в Україні на сторінках української періодики 20-х років ХХ ст. / Г. Рудий // Краєзнавство. – 2009. – № 3-4. – С. 17.

38. Жам О. Музей хліба Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: до 25-річчя створення та діяльності / О. Жам // Краєзнавство. – 2009. – № 1-2. – С. 135-143.

39. Байталюк О. Діяльність Київської крайової інспектури охорони пам'яток культури та мистецтва з охорони монастиря Бернардинів у м. Ізяслав / О. Байталюк // Краєзнавство. – 2012. – № 3. – С. 113-117.

40. Вечерський В. Монастирі Сумщини – осередки мистецького життя / В. Вечерський // Краєзнавство. – 1994. – № 1-2. – С. 34-37.

41. Кашаба О. Феномен історичного краєзнавства в контексті розвитку історичної науки / О. Кашаба // Краєзнавство. – 2005. – № 1-4. – С. 31-35.

42. Подолинний А. Пам'ятник Гоголю в Могилові-Подільському / А. Подолинний // Краєзнавство. – 1994. – № 1-2. – С. 46-48.

43. Кудряченко А. І. Утвердження сучасної України та завдання розвитку краєзнавства / А. І. Кудряченко // Краєзнавство. – 2003. – № 1-4. – С. 18-23.

44. Нікітенко Н. Історична місія Св. Софії Київської / Н. Нікітенко // Краєзнавство. – 2000. – № 1-2. – С. 142-151.

45. Соколов А. З історії збереження собору Святого князя Володимира у Херсонесі (1944-1991) / А. Соколов // Краєзнавство. – 2012. – № 4. – С. 99-102.

46. Орлова А. Соціальна та економічна складова ефективності використання території при забудові мікрорайону сучасного міста / А. Орлова // Краєзнавство. – 2012. – № 3. – С. 19-26.

47. Харлан О. Архітектура дерев'яних церков Катуринославщини: до історіографії питання / О. Харлан // Краєзнавство. – 2009. – № 1-2. – С. 217-228.

48. Черноморець В. О. З історії будівництва та розвитку Пісочинської Василевської церкви / В. О. Черноморець // Краєзнавство. – 2003. – № 1-4. – С. 138-139.

49. Денисенко Г. Краєзнавчі нотатки Сергія Єфремова / Г. Денисенко, О. Денисенко // Краєзнавство. – 2000. – № 1-2. – С. 59-65; Денисенко Г. Проблеми охорони і збереження вітчизняної культурної спадщини в сучасному суспільстві / Г. Денисенко // Краєзнавство. – 2009. – № 1-2. – С. 151-169.

50. Крук О. Формування мережі державних заповідників як один з напрямів розвитку українського музейництва 1950-1980-х років / О. Крук // Краєзнавство. – 2009. – № 3-4. – С. 145-157.

51. Красіков М. З історії вивчення Слобожанщини / М. Красіков // Краєзнавство. – 1995. – № 1-4. – С. 19-26.

52. Савочка А. Становлення та розвиток благодійних товариств загального типу Таврійської губернії (середина ХІХ - початок ХХ ст.) / А. Савочка // Краєзнавство. – 2008. – № 1-4. – С. 78-85.

53. Марчук В. Історія села Дідівщина Фастівського району Київської області / В. Марчук // Краєзнавство. – 2001. – № 1-4. – С. 71-75.

54. Верменич Я. Нова локальна історія та історична регіоналістика: експлікація термінів / Я. Верменич // Регіональна історія. – 2007. Вип. 1. – С. 13-28.

55. Яцина О. Культурно-просвітницький рух на Харківщині у висвітленні української преси (1907-1914 рр.) / О. Яцина // Краєзнавство. – 2003. – № 1-4. – С. 82-86.

56. Бабенко Л. Стан релігійності населення Полтавщини у повоєнний період / Л. Бабенко // Краєзнавство. – 2008. – № 1-4. – С. 203-211.

57. Куліков В. Селянська община в Харківській губернії в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст / В. Куліков // Краєзнавство. – 2003. – № 1-4. – С. 79-82.

58. Алексєєнко А. Розвиток історичного краєзнавства у вищій школі в радянську добу: основні напрями

ми діяльності ВНЗ Харкова (1950-ті-1980-ті рр.)
А. Алексєенко // Краєзнавство. – 2008. – № 1-4. –
С. 28-36.

59. Стяжкіна О. Гендерні виміри радянсько по-
всякденності 1960-середина 1980-х рр. / О. Стяжкіна
// Краєзнавство. – 2010. – № 3. – С. 214-223.

60. Сердюк І. «Без заплаги, на харчах и одєжи хо-
зьяйских» діти в населенні лівобережного україн-
ського міста XVIII ст. / І. Сердюк // Краєзнавство. –
2009. – № 1-2. – С. 196-204.

61. Дмитренко В. Шлюб і сім'я у середовищі па-
рафіяльного духовенства другої половини XVIII сто-
ліття: спроба аналізу за матеріалами сповідних роз-
писів / В. Дмитренко // Краєзнавство. – 2009. – № 1-2.
– С. 181-188.

62. Удод О. Історія повсякденності як провідний
напрямок української історіографії / О. Удод // Краєз-
навство. – 2010. – № 3. – С. 6-10.

63. Пилипенко Н. Сім'я парафіяльного священика
Харківської єпархії XIX ст. / Н. Пилипенко, Л. Посо-
хова // Краєзнавство. – 2005. – № 1-4. – С. 146-152.

64. Бабенко Л. Відгомін «Великого терору» в жит-
ті і творчості полтавського письменника Леоніда Бра-
зова / Л. Бабенко // Краєзнавство. – 2010. – № 1-2. –
С. 241-252.

65. Кушнір Л. Повсякденні реалії робітничих
сімей Донбасу у 1920-1930-х роках / Л. Кушнір //
Краєзнавство. – 2010. – № 3. – С. 178-183.

66. Бажан О. За кулісами стахановського руху /
О. Бажан // Краєзнавство. – 2010. – № 4. – С. 111-129.

67. Бондар В. Повсякденне життя селянства Над-
дніпрянської України другої половини XIX - початку
XX ст.: до історіографії питання / В. Бондар // Краєз-
навство. – 2010. – № 3. – С. 10-19.

68. Петрова І. Повсякденне життя українських
селян за матеріалами військово-топографічних опи-
сів XIX ст. / І. Петрова // Краєзнавство. – 2010. –
№ 3. – С. 123-132.

69. Ісаєвич Я. Біографічний словник – національ-
ний пріоритет / Я. Ісаєвич // Українська біографіс-
тика. – Вип. 1. – 1996. – С. 79.

70. Клепак Г. Роздуми напередодні ювілею /
Г. Клепак // Краєзнавство. – 2010. – № 1-2. – С. 6-11.

71. Маньковська Р. Захисник національної спад-
щини / Р. Маньковська // Краєзнавство. – 2010. –
№ 1-2. – С. 11-16.

72. Кухарева Н. Петро Тронько і Переяслав /
Н. Кухарева, Г. Козій // Краєзнавство. – 2010. – № 1-2.
– С. 26-30.

73. Кудряченко А. Одна зі сторінок міжнародної
діяльності Петра Тронька / А. Кудряченко // Краєз-
навство. – 2010. – № 1-2. – С. 16-26.

74. Старовойтенко І. Просопографічний портрет
особистості у контексті сучасних завдань біографіч-
них та історичних досліджень / І. Старовойтенко //
Українська біографістика. – 2008. – № 4. – С. 51-53.

75. Грузька Л. Микола Юхимович Костриця – пе-
дагог, вчений-географ, організатор краєзнавчого руху
в Україні / Л. Грузька, В. Косенко // Краєзнавство. –
2012. – № 4. – С. 104-113.

76. Веселова О. Усна історія як джерело у ви-
вченні геноциду українського народу голодом 1932-
1933 років / О. Веселова // Краєзнавство. – 2009. –
№ 3-4. – С. 269-284.

77. Безручко І. Сльоза моя – Патринці / І. Безручко
// Краєзнавство. – 1993. – № 1. – С. 36-40.

78. Гавришук А. Жива енциклопедія краєзнавства
(до 85-річчя від дня народження Тамари Сис) / А. Гав-
ришук // Краєзнавство. – 1999. – № 1-4. – С. 118-121.

79. Історичне джерелознавство. Підручник / Ка-
лакура Я. С., Войцехівська І. Н., Павленко С. Ф. та
ін. – К.: Либідь, 2002. – 488 с.

80. Пленум Правління Національної спілки кра-
єзнавців України (12 червня 2009 р.): матеріали та до-
кументи. – К., 2010. – 42 с.

81. Бюлетень ВАК України. Історичні науки. –
2009. – № 8.

Денис Бровендер

ЖУРНАЛ «КРАЄЗНАВСТВО» В СТАНОВЛЕННІ ІСТОРИЧЕСКОГО КРАЄВЕДЕННЯ В УКРАЇНЕ: К 20-й ГОДОВЩИНЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ (1993-2013 гг.)

Исследована предыстория восстановления журнала «Краєзнавство», проанализирована его структура, редакционный и авторский составы, выяснена приоритетная проблематика, проведены количественные подсчеты в процессе функционирования журнала.

Ключевые слова: журнал «Краєзнавство», Национальный союз краеведов Украины, Всеукраинский союз краеведов, краеведческая деятельность, охрана памятников истории и культуры, региональная история.

Denys Brovender

Journal “Country Studies” in building of a historic study in UKRAINE: to the 20th anniversary of activity. (1993-2013)

Studied prehistory of recovery of journal “Country Studies”, analyzes its structure, editorial and architectural structure, elucidated priority issues, performed numerical calculations on the operation of the journal.

Key words: journal “Country Studies”, National Union of ethnographers Ukraine, All-Ukrainian Union of ethnographers, regional activities, protection of monuments of history and culture, regional history.